

„Tahaks sõnuda end kehasse”

Sveta Grigorjeva koletislikud tekstikehad

Sveta Grigorjeva. Frankenstein. [Tallinn:] Suur Rida, 2023. 100 lk.

Sveta Grigorjeva „Frankenstein” oli kultuurkapitali kirjanduspreemia nominent ja kiitvad arvustused on rõhutanud seda, kuidas luulekogu selgelt poliitiline sõnum ei muuda teksti manifestiks ja tõuseb esile just tänu poeetikale.¹ Ka minu hinnangul ei saa teksti poliitika ja poetika kunagi lahus olla, sest poetika on alati mingil moel ideoloogiline, kuna see eksisteerib maailmas, millest see alguse saab, mitte sellest lahus. „Frankenstein” nõtkus seisneb selles, et see on nimetatud seotusest teadlik ning kasutab poeetikat selleks, et vormida poliitikat.

„Frankenstein” põhisõnum, mille on välja toonud Liisi Rünkla ja Saara Liis Jõerand, on see, et sina olla on okei, mis või kes tahes see sina ka poleks; et maailmas, kus hoolitakse vähe, eriti neist, kes ei ole heteroseksuaalsed, valged, meessoost ja muul moel normatiivsed, just peab hoolima – ka transsoolistest inimestest, sootutest olenditest, karvastest naistest, naislikest meestest, kodututest, sõjapõgenikest. Üldistavalt saab kogus olevad luuletused kaheks jagada: ühed vaatavad eri sinasid väljastpoolt ja teised kirjeldavad sinasid või minasid seestpoolt, tunnetuslikult ja nende endi keha(de) kaudu.

¹ L. Rünkla, Roomaks nagu tigu nagu pilved kõige aeglasema tuulega päeval. – Looming 2024, nr 1, lk 128–130; S. L. Jõerand, Sveta olemise servad. – Sirp 26. I 2024, lk 15–16.

Kuigi kaks vaatenurka on tugevalt seotud, paelub mind just teise poetika. Olles järeldanud, et eri sinade eksisteerimise ja jaatamise sõnum saab võimalikuks poeetika ja vormi kaudu, siis mis juhtub „Frankenstein” poeetikas ja vormis?

Raamatu sügavroosale kaanele on sümmeetriliselt hajutatud pealkirja erkroosad laialivalguvad tähed. Kuna pealkiri on viide Mary Shelley samanimelisele romaanile „Frankenstein” (1818, vahel ka pikema pealkirjaga „Frankenstein ehk kaasaegne Prometheus”), jõuavad enne Grigorjeva raamatu avamist mu peast läbi käia pildid XIX sajandist, vanadest raamatukogudest ja laboratooriumidest, jäämerest ning muidugi kehast, mis on kokku ömmeldud surnud kehadest ja millele teaduse sähvatus elu sisse puhus, sest üks tark mees teadis, kuidas seda teha. Luulekogu pealkiri on tähtis, sest selle intertekstuaalsus peaks julgustama lugejat pöörama tähelepanu sellele, et asjadele ja olenditele nime andmine või mitteandmine on seotud võimuga midagi luua ning loodud kontrollida. Mõõda ei tohiks vaadata ka sellest, et Shelley ei avaldanud esialgu romaani oma nime all.

Miks pealkirjastada luulekogu, mis pooldab kõiki niinimetatud koletisi – transsoolisi, sootuid, karvaseid, kodutuid, röpaseid olendeid, keda inimkond üldiselt vaatab ja kohtleb halvaksapanuga –, Frankenstein tegelaskuju järgi, kes Shelley romaanis ei ole koletis, vaid koletise looja? Seepärast, et Grigorjeva luulemina on mõlemat, ta on koletis, aga see koletis on end ise loonud: „see koletis siin tegi end ise aga ta ei ole / nii loll arvamaks et on totaalselt self-made” (lk 7). Shelley teoses on Frankenstein noor, haritud, valge, rikas mees, keda paelub teadus ja see, mida

teadus võimaldab. Nii nagu kreeka müüdi kohaselt lõi Prometheus inimesed savist ning andis neile teadmised ja tsivilisatsiooni, loob Victor Frankenstein teadusliku katsena kokkuõmmeldud kehaosadest mehe, kohkub oma loomingust, hülgab ta ning tekitab seeläbi enda loodud olendile ennenägematu kannatusi, mida olend elab välja vägivaldne Frankensteinini lähedaste vastu. Grigorjeva koletis on orgaanilisem, pole kellegi kokkuõmmeldud, vaid pigem tänu elule ja elu kiuste kokku kasvanud nii loojatest kui ka loodavatest, nagu annab aimu luuletus „see tekst ei ole süütu”: „mitu selgroogu pidid endale lisaks veel kasvatama et jõuda siia selle hetkeni täna praegu kui palju” (lk 12). See kirjavahemärkideta (proosa)luuletus heidab ühe hingetõmbega pilgu elu tulekule veest maale ja minekule maalt kosmosesse. Kui seda luuletust kõvasti lugeda, võib tunda elu võimalikkuse raskust ja imet. Selgroo kasvatamine pole pelk metafoor, vaid füüsiline kogemus. Luulekogu pealkirja intertekstuaalsus kätkeb sügavalt eetilise-filosoofilisi küsimusi: kellel ja kuidas on õigus elu luua? Mis on elu algatav jõud ja kust see tuleb? Grigorjeva küsimused on väga vanad, kuid uus ja paratamatult tänapäevane on see, kuidas ta neile vastab nii temaatiliselt (poliitiline kommentaar vähemuse õiguste eest, vägivald taunimine) kui ka poeetiliselt (rütmilised ja sõnavalikulised feministlikud viited rätiple, mis on muidu tuntud kui seksistlik ning meestekeskne žanr).

Teise keske teema ehk kehade juures tekib paralleel filmiga „Vaesekesed” („Poor Things”, 2023), mis põhineb šoti kirjaniku Alasdair Gray 1992. aastal ilmunud samanimelisel romaanil. „Vaesekeste” peategelane Bella meenutab mitmel moel Grigorjeva luulemina. Bella elab noore naise kehas, aga käitub nagu väike laps või hoopis mees, kes teeb, mis tahab. Kuigi Bella on pealtnäha tavaline ilus naine,

mitte kokkuõmmeldud mehe keha, on ta koletis, kellele paneb aluse teadusest lummatud mees, keda Bella kutsub Jumalaks. „Vaesekesed” on hästi võrreldav nii Shelley kui ka Grigorjeva „Frankensteiniga”, sest ka Bella on mutant. Bella „isa” ja teadusemees on noore lapseootel naise „päästnud” pärast seda, kui too on sillalt alla hüpanud, et lapse saamise vältimiseks end uputada. Kuigi naist päästa ei saa, suudab teadlane „päästa” lapse aju ning selle uppunud ema kehasse panna. Nii ärkabki Bella, kes on ühtaegu iseenda ema ja tütar. Bella, nagu Grigorjeva luuleminagi, hakkab end ise edasi kujundama, nõuab tagasi võimu oma keha üle, olles lapselikult teadmatu sotsiaalsetest normidest (näiteks, et avalikus kohas ei rahuldata ennast; et ei räägita seksuaalsest naudingust, eriti naiste omast; et naisel on paslik süüa ainult üks magustoit jne). Bellale on nime pannud Jumal-teadlane-isa, kuid Bella nõuab oma mina endale tagasi. Samamoodi käsitleb Grigorjeva luulekogu keha, samuti nimetamist kui jõudu keha üle. Grigorjeva kirjutab kehast ropult, õrnalt ja häbita. Nii Bella kui ka Grigorjeva luulemina(d) kõnelevad selle eest, et naised saaks (tagasi) võime ja võimaluse oma keha ise nimetada, katsuda, tunda, luua, selle üle otsustada ja lasta sel minna, kuhu tahab. Grigorjeva puhul toimub see jõustamine just sõna kaudu: „tahaks sõnuda end kehasse mis endale meeldiks manada end maitsema endale mäluda raevukalt end kohta kus enam ei mäleta milline üks keha võiks olla kus enam ei mäleta milline üks naine peab olema [---] end teisiti manada sõnaga mõnuga endale maitsema sööma end ise aga mitte kunagi otsast otsani ära nagu seda mehed seni on teinud” (lk 11).

Ehk oleks täpsem öelda: kuidas patriarhaat ja heteronormatiivsus on seni teinud – loonud jäiku arusaamu soolistatud kehadest ja sellest, millistesse suhetesse peaksid need kehad astuma. Tõsi, just

mehed on neid arusaamu kandnud ja esindanud rohkem kui naised. Nii on Shelley romaani koletise looja mees, nii on Bella looja mees ja nii on Grigorjeva luulekogu üks päris koletis valge keskealine nimetu mees. Märkimata ei saa jätta fakti, et nii Bella kui ka koletise loojad on teadlased ja nende looming toimub teaduse nimel. Seega on nendes teostes esil eetilised küsimused: mida võib ja saab teaduse nimel teha? Mida on selle nimel seni tehtud ja kuidas teadus on seni kehasid näinud ja nimetanud?

Grigorjeva luulekogu on selgelt teadlik uuematest (kultuuri)teaduslikest vaadetest kehale ja minale, jättes soo- ja muud inimese kesksed kategooriad tagaplaanile ning keskendudes hoopis sellele, kuidas „inimene on 70 protsenti vesi 60 protsenti bakterid soolikates silmades varbaküünte all kõrvades pluss mu kõhus elavad liblikad ka armumata enamjaolt just armumata ja muu õrnohtlik mikrofloorafauna loomakesekesed kelle nime ei tea kes minu nime samuti jagame midagi mida kutsun tihti endaks öeldes selle kohta mina [---]” (lk 91). Nii on mina palju muud kui sugu või nimi, mida see mina kannab. Ta on sama voolav kui tekst, jälle ilma kirjavahemärkideta, ilma grammatikareegliteta, tehtud „loomakeseketest” ja taimekeseketest, kes „mikrofloorafaunas” saavad üheks. Sümboolsetest liblikatest kõhus saavad päris liblikad, õrnad ja ohtlikud.

Luulekogus on tähtis ka nahk, samuti omamoodi „mikrofloorafauna”, mis pidevalt koorub ja kasvab. Grigorjeva luulekogu koorib sõna sõna haaval maha vana naha kihte, mille aegunud definitsioonide all kannatavad kehad. Need on kindlasti naiste kehad, ja loomade ja taimede kehad. Aga need on ka valgete meeste kehad. Need, kes on saanud teha teadust, luua riike ja neid juhtida, luua seadusi ja neid rakendada, luua tekste ja nende väärtust hinnata, ja seda kõike tihti vägivaldselt.

Kui need saavutused ja volitused maha koorida, ilmub selline pilt: „ära põlenud naha maha koorimine isa suurelt paljalt seljalt minu väikesed nobedad näpud ma võiksin seda elu lõpuni teha maailmas lihtsalt pole rahuldust pakkuvat tunnet kui see mahatõmmatava naha heli mu lapsepõlve isa selg põleb ära iga suvi töötan sellise keskendatusega sellise innukusega nagu mitte kunagi hiljem oma elus olen põlenud naha koorimise kosmonaut naha koorimise marie curie naha koorimise arvo pärt leian alati nahka mida kuskilt ära tõmmata kuid varsti saab lapsepõlv läbi isa selg enam ei põle enam ühelgi suvel varsti me enam ei räägi temaga sama keelt aga ta selga tunnen elu lõpuni see on hea suur selg mida hea põletada suvest suvve oma surnud naha järele hullu tütre jaoks” (lk 79).

Selles tekstis juhtub midagi väga huvitavat, sest hullu feministliku tütre, kes on bakterite ja liblikate kogum, sõrmede all koorub maha valge keskealise mees-isa nahk. Sama palju kui ma olen väsinud seksismist ja rassismist ja vägivallast ja lausrumalatest veendumustest selles, et on kaks sugu, kes peavad paarituma ja elu jätkama, sest see on elu mõte, olen väsinud keskealisest valgest mehest kivistunud koletise kujul. Ja selles tekstis muutub see kivistunud koletis vähemalt ühe maha kooruva kihi võrra millekski muuks. Kuigi luulemina selle koorimisega kaugele ei jõua, tahaks koorida neid selgi kaua ja suures rahu ning näha, mis sealt välja koorub. Veel rohkem tahaks, et see valge mees end ise looks ja kooriks, võttes hoolekoormust tütdelt ära. Kuigi kindel väärtus on ainuüksi ses moondumise süvenenud esilekutsumises, kus tütar oma isa selga koorib.

Naha koorumine võiks viidata just sellele, et valge keskealine mees saaks võtta vägivallavaba vormi. Sest nahk, mis kogu elu aina koorub ja koorub ja kasvab uuesti, teeb inimestest peaaegu uued minad. Ja ometi – midagi jääb alati samaks, midagi

jääb igavesti ühendama selle isaga, kesk-ealise valge mehega, kelle selja taga (või ees?) lapsena peidus sai olla, kelle nahka sai kooritud, õrnalt, ülimalt hoole ja vastutustundega, et ükski vana valge kiht ei jääks alles. Grigorjeva luuleminad ja -sinad on ühtaegu materiaalsed ja üha

muutuvad, kuid samas midagi, mis ei sõltu muutuvast materiaalsusest – Grigorjeva keel loob materiaalsust ja vastupidi. Tema luulekogult on võimalik koorida erinevaid kihte veel pikaks ajaks.

ERET TALVISTE